

*Ільчук О. А.,
старший викладач
кафедри романо-германських і східних мов
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ФОРМУВАННЯ МЕТОНІМІЧНИХ ЗНАЧЕНЬ ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню формування метонімічних значень похідних іменників із суфіксом -е сучасної німецької мови, якій може надати іменнику метонімічного значення. З'ясовано, що метонімічні значення похідних іменників утворені внаслідок взаємодії метонімічної мотивуючої або метонімічної формантної частин. Визначено лексико-категоріальні значення суфіксів, які беруть участь в утворенні метонімічних значень даної групи похідних іменників. Виявлено метонімічні семантичні ознаки девербативних та dead'єктивних мотивуючих основ похідних іменників із суфіксом -е. Зазначено, що похідні іменники досліджуваної групи мають неоднаковий обсяг метонімічних значень, утворених від твірного слова, що пояснюється дією семантичних процесів. У результаті такого комплексного вивчення семантико-словотвірної структури похідних іменників встановлено можливі шляхи формування метонімічного значення похідних іменників із суфіксом -е.

Ключові слова: похідні іменники, метонімічне значення, суфікс, мотивуюча основа, німецька мова.

Постановка проблеми. Семантичний спосіб словотвору пов'язаний зі зміною семантичної структури слова за рахунок різних семантичних процесів: розширення або звуження значення, зміщення значення або перенесення значення. У результаті семантичного словотворення за рахунок перенесення значення утворюються тропи – метафори та метонімії. Семантичне словотворення змінює семантичну структуру похідного слова порівняно з твірним словом, у результаті утворюється вторинне найменування, яке набуває додаткові значення порівняно з твірним словом. Такі додаткові значення можуть мати експресивно-образний та емоційний характер.

У результаті метонімічного перенесення значення і зміни семантичної структури на лексичному рівні утворюється вторинна номінація похідного слова, що відображає зв'язок одного об'єкта з іншими об'єктами. Метонімічний перенос на словотвірному рівні потребує інших підходів, ніж на лексичному рівні, адже дія словотвірного механізму переносу має свою специфіку. Мова йде про те, що метонімічний перенос на словотвірному рівні відбувається не лише між словами як лексичними одиницями, але й між словами як словотвірними структурами, а саме між членами словотвірної пари – твірним та похідним словом. На словотвірному рівні перенесення значення має місце внаслідок зміни семантичної структури похідного слова, яке супроводжується зміною формальної структури мотивуючого слова порівняно з похідним, до структури якого входить мотивуюча

основа та відповідний афікс. У результаті метонімічного переносу між твірним та похідним словом утворюються метонімічні семантичні відношення на основі взаємодії мотивуючої основи та словотворчого форманта. Вивчення особливостей формування й розвитку метонімічної семантики похідних іменників у німецькій мові визначає **актуальність** цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лексична метонімія була предметом досліджень таких науковців, як Н.Д. Арутюнова, М.В. Бондаренко, Р.С. Гінзбург, Є.В. Падучева, Т. Шиппан тощо. Дослідженню метонімії на матеріалі німецької мови присвячені, зокрема, праці, в яких досліджено утворення похідних значень dead'єктивних іменників (Е.П. Налобина) та іменників-неологізмів (О.А. Никитина), значення яких утворилися на основі метонімічного переносу в результаті вторинної номінації.

Об'єктом цього дослідження слугують похідні іменники сучасної німецької мови із суфіксом -е, метонімічні значення яких утворені переважно від дієслівних мотивуючих слів.

Мета статті полягає у встановленні семантико-словотвірного механізму, а саме мотивуючої та формантної структур, формування похідних іменників з метонімічним компонентом, які мають суфікс -е.

Виклад основного матеріалу дослідження.

З огляду на мету цієї розвідки, було вибрано шляхом суцільної вибірки з двомовного та одномовного словника з подальшим застосуванням методу словникових дефініцій 650 похідних іменників з метонімічним компонентом, утворених за допомогою суфікса -е.

До похідних іменників з метонімічним формантом ми зараховуємо похідні іменники, які містять у своїй семантико-словотвірній структурі метонімічний компонент, який сформувався в результаті метонімічного переносу на основі взаємодії семантико-категоріальних та семантичних ознак твірної основи та суфікса.

У статті були проаналізовані семантико-категоріальні значення суфікса -е у структурі похідних іменників з метонімічним значенням з використанням словника Степанової М. Д. та виявлені семантичні ознаки мотивуючих основ даного класу похідних іменників, перенесені до семантичної структури похідних, що дає можливість з'ясувати шляхи формування метонімічного значення суфіксальних похідних іменників. Для дослідження було використано словотвірний аналіз для встановлення словотвірної структури похідного слова, а саме виявлення семантично і структурно вмотивованих частин похідного слова; компонентний аналіз з метою виявлення спіль-

них та відмінних семантичних компонентів у структурі твірних та похідних слів.

Переважну більшість одиниць цього дослідження становлять девербативні іменники, лише відносно невелику кількість – деад’єктивні та десубстантивні іменники, що не є предметом розвідки, оскільки вони не мотивують у німецькій мові похідні іменники із суфіксом -e.

У результаті здійсненого аналізу було встановлено, що у семантичній структурі метонімічних похідних іменників із суфіксом – e найчастотнішими є такі лексико-категоріальні значення суфікса -e:

– дії людини й одночасно значення предметів, які виникли як результат даних дій, а також приміщень, закладів, наприклад: *Pause* «пауза, перерва; припинення, перерва» від *pausieren* «робити паузу (перерву)»; *Leihe* «позичка; прокат» від *leihen* «позичати». Серед іменників з даним лексико-категоріальним значенням суфікса можна виокремити чисельну групу іменників, у структурі яких суфікс -e має лише предметне значення, але не має значення дії, наприклад: *Käse* «сир» від *käsen* «робити сир»; *Ruine* «руїна» від *ruinieren* «підривати, руйнувати»; *Speise* «харчі, їжа, страва» від *speisen* «їсти, харчуватися»;

– дій людини та їх результату, наприклад: *Debatte* «суперечки, дебати» від *debattieren* «обговорювати, дебатовувати, сперечатися»; *Lüge* «неправда, брехня» від *lügen* «брехати, казати неправду»; *Preisgabe* «відмова, зречення, зрада» від *preisgeben* «залишати напризволяще, відмовлятися, зрікатися».

– предмета, призначеного для виконання певної функції, інструмента, наприклад: *Hülle* «оболонка, обгортка, футляр, чохол; покрив, пелена, завіса» від *hüllen* «закутувати, вктувати; sich закутуватися, обгортатися»; *Schraube* «гвинт, болт, шуруп» від *schrauben* «загвинчувати, пригвинчувати».

– властивості фізичного явища, рідко неживого предмета, наприклад: *Fläche* «площина, поверхня, площа; рівнина» від *flach* «плаский, плоский; рівний, рівнинний т. ін.»; *Nässe* «вогкість, вологість, сирість» від *nass* «мокрый, вологий, дощовий». Також у структурі декількох похідних іменних метонімів суфікс -e має значення абстрактної предметності при основах прикметників, які позначають колір, наприклад: *Schwärze* «чорність» від *schwarz* «чорний».

При аналізі похідних іменників з метонімічним значенням, оформлені суфіксом –e, було виявлено, що не завжди всі значення в семантичній структурі іменників є похідними від твірного слова, а отже метонімічними, наприклад: на синхронному зрізі лише одне значення слова *Palette* «палітра; гама; вибір, асортимент; піддон» утворено від значення твірного дієслова *palettieren* «укладати на піддон» і є метонімічним (дія → предмет, призначений для виконання цієї дії), решта значень є результатом інших семантичних процесів: у слові *Schiene* «рейка; шина» від *schienen* «накладати шину» похідним, а також метонімічним є лише одне значення іменника.

Проте у формуванні семантико-словотвірної структури похідних бере участь як формантна, так і мотивуюча частина. Для похідних метонімічних іменників з

метонімічним формантом –e властиві мотивуючі основи різних частин мови з такими семантичними ознаками:

– основи дієслів, які позначають ментальні або фізичні дії людини: *Hilfe* «1) допомога, підтримка 2) помічник, помічниця» від *helfen* «допомагати»; *Debatte* «дебати; обговорення питання; дискусія, суперечка» від *debattieren* «обговорювати, дебатовувати; вести дебати, сперечатися»; *Mühe* «праця, клопіт, зусилля» від *sich mühen* «працювати; докладати зусиль»;

– основи дієслів, які означають дію, виконання якої пов’язано з інструментом або певним предметом: *Bürste* «1) щітка; йоржик (для миття посуду) 2) ел. (контактна) щітка» від *bürsten* «чистити щіткою; пригладжувати щіткою; ворсована, робити шорстким (ворсистим)»; *Pauke* «литаври» від *pauken* «бити в литаври»; *Decke* «покрив; ковдра, покривало; скатертина» від *decken* «прикривати, покривати, накривати»;

– основи дієслів, які характеризують поведінку або дію людини, результатом якої є конкретні або абстрактні предмети: *Spende* «пожертвування, (добровільний внесок), дарунок» від *spenden* «жертвувати; добровільно віддавати; дарувати»; *Gebärde* «жест; кривляння, міна» від *gebärden (sich)* «триматися, вести себе якимось чином; приймати (якийсь) вигляд»; *Furche* «борозна; зморшка, складка (шкіри)» від *furchen* «борознити; морщити»;

– основи прикметників, які мають значення властивості предмета, рідко – людини: *Fläche* «площина, поверхня; площа; поле; територія 2) рівнина 3) мат. поверхня; площина; грань (багатогранника)» від *flach* «1) плоский 2) низинний, рівний»; *Shwere* «вага; тяжкість, серйозність» від *schwer* «важкий; тяжкий; серйозний».

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Предметом подальшого дослідження може бути виявлення типів словотвірних значень, властивих для похідних метонімічних іменників із формантом -e.

Література:

1. Большой немецко-русский словарь // Л.Карл, Д. Г.Мальцева, А.Н. Зуев и др.]. – 9-е изд. – М.: Русский язык, 2002. – 1040 с.
2. Налобина Е.П. Особенности образования производных значений деад’єктивных существительных в немецком языке (на основе метонимического переноса) // Е.П. Налобина // Актуальные проблемы филологии и методики преподавания иностранных языков. Номер 8. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2014. – ст. 49–55
3. Никитина О. А. Особенности образования производных значений слов на основе метонимического переноса в современном немецком языке (на материале неологизмов конца XX – начала XXI вв.) // О. А. Никитина // Вестник Челябинского Государственного Педагогического Университета. Номер 4. – Челябинск: Изд-во: ЧГПУ, 2010. – ст. 256–271
4. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка // [под ред. Марии Дмитриевны Степановой]. – 2-е изд. – М.: Русский язык, 2000. – 536 с.
5. Draeger, Kerstin Die semantische Leistung der suffixalen Wortbildungs-morpheme der Substantive in der deutschen Gegenwartssprache // Kerstin Draeger. – Aachen: Shaker, 1996.
6. Motsch, Wolfgang. Deutsche Wortbildung in Grundzügen. – 2. überarbeit. und erweit. Aufl. – Berlin/New York: de Gruyter, 2004.
7. Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache // Wolfgang Fleischer; Irmhild Barz. Unter Mitarb. von Marianne Schröder. – 3., unveränd. Aufl. – Tübingen: Niemeyer, 2007.
8. Das Wörterbuch Duden online. – [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://www.duden.de/woerterbuch>

Ильчук О. А. Формирование метонимических значений производных существительных современного немецкого языка

Аннотация. Статья посвящена исследованию формирования метонимических значений производных существительных с суффиксом -e современного немецкого языка. Выяснено, что метонимические значения производных существительных образованы в результате взаимодействия метонимической мотивирующей и метонимической формантной частей. Определены лексико-категориальные значения суффиксов, участвующих в образовании метонимических значений данной группы производных существительных. Выявлено метонимические семантические признаки deverбальных и deadъективных мотивирующих основ производных существительных с суффиксом -e. Указано, что производные существительные исследуемой группы имеют неодинаковый объем метонимических значений, образованных от исходного слова, что объясняется действием семантических процессов. В результате такого комплексного изучения семантико-словообразовательной структуры производных существительных установлены возможные пути формирования метонимического значения производных существительных с суффиксом -e.

Ключевые слова: производные существительные, метонимическое значение, суффикс, мотивирующая основа, немецкий язык.

Ichuk O. Formation of metonymic meanings of derivative nouns of modern German

Summary. The article studies the formation of meanings of derivative nouns with metonymic meaning with the suffix -e of modern German. It is shown that metonymic meanings of derivative nouns are formed by the interaction of metonymic motivating and metonymic formative parts. The lexical-categorical meanings of suffixes involved in the formation of metonymic meanings of this group of derivative nouns are defined. The semantic features of the deverbal and deadjectival motivating bases of derivative nouns with metonymic meaning with the suffix -e are detected. It is noted that derivative nouns of the studied group have a varying amount of metonymic meanings derived from motivating words, due to the influence of semantic processes. As a result of a comprehensive study of the semantic structure of the semantic word-building structure possible ways of forming of metonymic component of derived nouns with the suffix -e are found.

Key words: derivative nouns, metonymic meaning, suffix, motivating basis, German.